

REVISTA CICSA

serie nouă

XI/2025

Consiliul Științific/ Scientific Board:

Prof. Dr. Paolo **Carafa** – Sapienza University of Rome, Italy

Prof. Dr. Carol **Căpiță** – University of Bucharest, Romania

Prof. Dr. Miron **Ciho** – University of Bucharest, Romania

Assist. Prof. Dr. Emna **Ghith-Hmissa** – University of Sousse, Tunisia

Prof. Dr. Andreas **Gutsfeld** – Université de Lorraine (Nancy 2), France

Prof. Dr. emer. Antal **Lukacs** – University of Bucharest, Romania

Prof. Dr. Ecaterina **Lung** – University of Bucharest, Romania

Prof. Dr. emer. Gheorghe-Vlad **Nistor** – University of Bucharest, Romania

Dr. Cristian Eduard **Ștefan** – Institute of Archaeology „V. Pârvan”, Bucharest, România

Prof. Dr. Christoph **Uehlinger** – Universität Zürich, Switzerland

Dr. Mădălina **Vârtejanu-Joubert** – Institut national des langues et civilisations orientales
(INALCO), Paris, France

Prof. Dr. Anton Carl **van Vollenhoven** – North-West University, South Africa

Lect. Dr. Daniela **Zaharia** – University of Bucharest, Romania

Comitetul de Redacție/ Editorial Board

Florica (**Bohîlțea**) **Mihuț** – University of Bucharest

Diana **Pavel** – University of Bucharest

Mădălina-Teodora **Comănescu** – Site Administrator

ISSN 2457 – 3809

ISSN – L 2457 – 3809

<https://cicsaunibuc.wordpress.com/revista/revista-online>

Cuprins/ Contents

Studii/ Studies

A. Papers of the International Colloquium on “Epistolography, knowledge, and the Ancient World”, Bucharest, October 3-4, 2025

Carlos HEREDIA CHIMENO – Letters from a Broken Republic: Cicero’s Correspondence and Constitutional Transgression (91–79 BCE)	5-17
Florentina NICOLAE – The Silence of Men, reflected in “Heroides”, the imaginary letters of love written by Publius Ovidius Naso.....	18-25
Lorenzo MONACO – L’immagine delle campagne daciche traianee e di Decebalo in Plinio il Giovane, <i>Ep.</i> , 8. 4. 2.....	26-38
Jörg VON ALVENSLEBEN – Fronto’s letter <i>De nepote amisso</i> as lament, self-consolation and self-reflection.....	39-49
Giovanni TAGLIALATELA – Die Verwirklichung des quintilianischen Lehrideals in Fronto Pädagogische Tugenden und Lehren durch Briefe.....	50-68
Mariana BODNARUK – Inscribing Senatorial Authority: Epigraphic Epistles and Senatorial Legislation from Constantine I to Theodosius I.....	69-89
Ethan CHILCOTT – <i>Varietas</i> in the <i>Variae</i> : Erudition and Audience in Cassiodorus’ <i>Epistles</i> ...90-113	
Lorenzo MONACO – <i>Licet interdum confabulationis tale conuiuium doctrinae quoque sale conditur</i> : Jerome’s letters to Marcella, and biblical exegesis in epistolary form.....	114-127
Titus SARKAR, Letters of Obligation: Debt, Trust and Moral Economy in the Lekhapaddhati.....	128-140

B. Papers of the 13th annual session of CICSA, “Circulația persoanelor, a bunurilor și a ideilor (din Preistorie în Antichitatea Târzie)”/ ‘Movement of persons, goods, and ideas (from Prehistory to the Late Antiquity)’, Bucharest, April 25-26, 2025

Ioana-Teodora STAN – The Panathenaic amphorae: an instrument for the propagation of Athens’ discourse and a subject of symbolic conflict.....	141-150
Ana-Maria BALȚĂ – When distance is not an obstacle. Several preliminary considerations on <i>Liberalitas</i> coin types of <i>Nikopolis ad Istrum</i> and <i>Marcianopolis</i>	151-166

Aurelia PARASCHIV, Alexandra-Clara ȚÂRLEA – Roman glass vessels in funerary contexts from Tomis and Callatis. A reassessment of older publications.....	167-194
---	---------

C. Interpretări și analize/ Interpretations and Analyses

Darius COVACIU – The ecclesiastic status of the see of Tomis between the 4 th and 6 th centuries. Reading notes on Ionuț Holubeanu’s research.....	195-211
--	---------

D. Recenzii și prezentări de carte / Reviews and Book Presentations

Sergiu Popovici, <i>Cultura Usatovo. Arheologia funerară a unei societăți din epoca bronzului</i> , Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2023, 475 pag., ISBN 978-606-537-623-6 – Elena FERARU.....	212-214
Anthony A. Barrett și John C. Yardley, <i>The Emperor Caligula in the Ancient Sources</i> , Oxford, Oxford University Press, 2023, 203 pag., ISBN 978-0-19-885457-9 – Andreea Luisa MIHAL.....	215-218
Eckart Frahm, <i>Assyria. The Rise and Fall of the World’s First Empire</i> , New York, Basic Books, 2023, 528 pag., ISBN: 9781541674400 – George Cătălin ROBESCU	219-221
Daniel Unruh, <i>Talking to Tyrants in Classical Greek Thought</i> , Liverpool, Liverpool University Press, 2023, VIII+272 pag., ISBN 978-1-78962-123-5, ISBNe 978-1-78962-426-7 – Ioana-Teodora STAN....	222-224
Daniela Zaharia, Vladimir Crețulescu (coords), <i>Sensibilități, obsesii, fobii și istoriile lor neașteptate / Sensitivities, Obsessions, Phobias, and Their Intriguing Histories</i> , 2024, Editura Universității din București, 282 pag., ISBN: 978-606-16-1499-8 – Cristina POPESCU.....	225-227
Plutarh, <i>Vorbele de duh ale spartanilor</i> , traducere din greaca veche, studiu introductiv și note de Liviu Mihail Iancu, ilustrații de Mihail Coșulețu, București, Editura Humanitas, 2024, 200 pag., ISBN 978-973-50-8647-3 – Florica (BOHÎLȚEA) MIHUȚ.....	228-231

E. Rezumate teze de licență și disertație/ Abstracts of Bachelor and Master Theses

Maria-Irina SOCOLAN – <i>A Comparative Analysis of Mithraic Imagery: The Regional Adaptation of the Tauroctony in Dacia</i> , (abstract of the Bachelor’s Thesis, 2025).....	232-245
--	---------

Cronica activității CICSA, anul 2025 , Florica (BOHÎLȚEA) MIHUȚ.....	246-247
---	---------

Anthony A. Barrett și John-C. Yardley, *The Emperor Caligula in the Ancient Sources*, Oxford, Oxford University Press, 2023, 203 pag., ISBN 978-0-19-885457-9

Andreea Luisa MIHAI

Universitatea din București

<https://www.doi.org/10.31178/cicsa.2025.11.15>

Volumul semnat de Anthony A. Barrett și John-C. Yardley, *The Emperor Caligula in the Ancient Sources*, publicat de Oxford University Press, în anul 2023, oferă o abordare cuprinzătoare a domniei împăratului roman Gaius, cunoscut sub numele de Caligula. Lucrarea se remarcă printr-o structură duală, îmbinând o narațiune biografică riguroasă cu o selecție amplă de fragmente din sursele literare, epigrafice și numismatice ale Antichității, însoțite de note explicative și comentarii critice. Comparativ cu alte lucrări precum: *Caligula: The Corruption of Power* de Anthony Barrett (1989) sau *Caligulla: A Biography* de Aloys Winterling (2011), volumul din 2023 aduce o contribuție originală prin faptul că nu impune o interpretare narativă, ci permite cititorului să confrunte direct sursele.

Lucrarea apare într-un moment în care istoriografia clasică este tot mai interesată de relectura critică a surselor antice și de deconstruirea portretelor tradiționale ale marilor figuri istorice. Această alegere este deosebit de actuală, încât reflectă tendințele recente ale cercetării istorice, care acordă prioritate analizei sursei primare în detrimentul narațiunilor secundare. Totuși, sursele antice despre împăratul Caligula sunt fragmentare și adesea contradictorii, ceea ce face dificilă realizarea unei biografii coerente. În acest context, autorii aleg să nu ofere o narațiune biografică tradițională, ci să lase sursele să „vorbească” direct, cu sprijinul comentariilor și al interpretărilor punctuale. Această alegere metodologică transformă cartea într-un instrument util nu doar pentru cercetători, ci și pentru publicul larg interesat de istoria romană. „O biografie a lui Caligula, în sensul modern obișnuit al cuvântului, este o sarcină insurmontabilă și nu poate fi decât o

interpretare personală sumară de către un istoric individual a unei mase de materiale incoerente și adesea inconsistente.”¹

Autorii își propun să depășească imaginea stereotipică a lui Caligula, cel descris în mod tradițional ca un tiran „dement” și crud. Deși Caligula manifesta comportamente autoritare, nu există dovezi concludente care să ateste o nebunie clinică. De la bun început, Barrett și Yardley atrag atenția asupra a ceea ce ei numesc „paradoxul caligulan”: o figură istorică extrem de vizibilă în cultura populară, dar esențialmente inaccesibilă istoric, tocmai din cauza abundenței de surse părtinitoare și contradictorii. În schimb, ei îl descriu ca pe un individ imprevizibil, a cărei personalitate este influențată de contextul politic și personal în care a trăit. Tacitus, cel mai fiabil cronicar roman al epocii, lipsește aproape complet din peisajul documentar, iar ceilalți autori antici disponibili, în special Suetonius, Cassius Dio, Seneca și Josephus, trebuie evaluați cu o vigilență critică sporită.

Cartea este structurată într-o manieră ce amintește de o biografie convențională, dar cu inserții frecvente de fragmente și pasaje din surse. Autorii aleg să introducă întâi comentariul contextual, urmat de textele sursă, ceea ce face ca lectura să curgă narativ, dar cu opriri regulate pentru reflecție. Deși sursele materiale sunt ilustrate uneori, lipsa redării textelor literare în limbile originale (latină și greacă) poate fi un dezavantaj pentru cititorul avansat.

Lucrarea este structurată în opt capitole tematice și cronologice: „Familia și copilăria”, „Tânărul Caligula”, „Ascensiunea”, „Tensiunile”, „Caligula cel privat”, „Caligula cel public”, „În afara Romei”, „Asasinatul”, precedate de o introducere extensivă și însoțite de o selecție de peste 300 de pasaje antice traduse. În plus, se oferă un glosar generos de termeni specifici, referințe bibliografice esențiale, o hartă a Imperiului Roman și un arbore genealogic al familiei imperiale. Această structură face din volum nu doar o contribuție academică importantă, ci și un excelent instrument pedagogic, util atât pentru studenți, cât și pentru cercetători.

Introducerea cărții, deși nu este gândită ca un eseu autonom, oferă un cadru general care se prelungește organic în restul volumului, cu trimiteri interne organizate mai degrabă

¹ Anthony A. Barrett și John C. Yardley, *The Emperor Caligula in the Ancient Sources*, Oxford: Oxford University Press, 2023, p. VI.

pe baza structurii cărții decât prin referințe directe la textele antice. Partea introductivă prezintă succint viața lui Caligula, începând cu contextul istoric anterior nașterii sale (anul 44 î.Hr.), urmată de o trecere în revistă a surselor disponibile. Ultima secțiune a introducerii, intitulată sugestiv „Problema”, scoate în evidență două exemple revelatoare: unul privind politicile din Africa, unde sursele literare sunt în dezacord, și altul referitor la imaginea lui Agrippa, unde o monedă pare să contrazică afirmațiile lui Suetonius. Această parte sugerează o preferință clară a autorilor pentru sursele materiale (inscripții, monede), adesea în defavoarea celor literare, chiar și atunci când argumentația nu este complet dezvoltată.

Primele patru capitole sunt organizate cronologic: de la copilăria lui Caligula până la tensiunile din perioada premergătoare domniei. Urmează trei capitole tematice, care tratează aspecte ale vieții private și publice ale împăratului, precum și acțiunile sale în afara Romei. Ultimul capitol revine la firul cronologic, concentrându-se pe asasinarea sa. Capitolul despre copilărie și familie se extinde pentru a introduce contextul din generațiile anterioare, iar cel despre tinerețe include speculații psihologice despre posibilele gânduri sau motivații ale tânărului Caligula.

Printre meritele majore ale lucrării se numără efortul constant al autorilor de a contextualiza sursele și de a evidenția complexitatea procesului istoriografic. Cititorului i se reamintește constant că istoria antică nu se scrie pe baza unor „adevăruri absolute”, ci prin negocierea și analiza critică a unor surse imperfecte. Tocmai această poziție epistemologică matură conferă lucrării un statut aparte între studiile dedicate lui Caligula. Barrett și Yardley nu evită subiectele controversate: incestul presupus cu surorile, deificarea Drusillei, execuțiile arbitrare sau faimoasa expediție către Canalul Mânecii. Însă în loc să le trateze anecdotic, așa cum fac autorii antici, ei le supun unei analize atente, contextualizându-le politic și cultural. Astfel, episoadele care altădată păreau dovada clară a nebuniei împăratului devin simptome ale unei relații tensionate între împărat, senat, armata și alte instituții ale Romei imperiale.

De asemenea, autorii dedică un spațiu consistent relațiilor lui Caligula cu lumea iudaică, inclusiv episodului cu delegația lui Philo din Alexandria și tentativa de instalare a statuii imperiale în Templul din Ierusalim. Aceste aspecte sunt tratate cu rigoare și oferă o imagine mai complexă asupra poziției Romei față de provinciile sale orientale.

Ca puncte tari, pot aminti accesul direct la sursele primare, o structură pedagogică clară, o abordare critică și echilibrată, dar și interdisciplinaritate. Totuși, metoda aleasă, prezentarea fragmentelor urmate de comentarii, poate crea dificultăți în menținerea unei narațiuni fluente. Cititorii fără o minimă familiaritate cu istoria Romei sau cu metodologia istorică pot resimți o fragmentare a discursului. De asemenea, ar fi fost utilă o reflecție mai aprofundată asupra criteriilor de selecție a pasajelor incluse.

Această lucrare poate fi utilizată în mod educativ, poate reprezenta un instrument pentru gândirea critică și poate inspira o serie de volume similare pentru alți împărați romani. Deși există pericolul suprasaturării în domeniul lucrărilor despre acest împărat, lucrarea de față oferă o abordare inteligentă și matură a unei figuri istorice controversate. Tocmai de aceea considerăm că este utilă, și, mai ales, că nu „vinde” o poveste senzatională, ci o cercetare onestă, chiar dacă sursele primare s-ar fi cuvenit să fie prezentate și în limba originală și să existe mai multe ilustrații a obiectelor arheologice discutate.

Cu toate acestea, *The Emperor Caligula in the Ancient Sources* reprezintă o lucrare solidă, de referință, care reușește să depășească clișeele despre împăratul Caligula și să restituie o imagine mai echilibrată și contextualizată a domniei sale. Este o contribuție valoroasă la studiile romane și un exemplu remarcabil de aplicare critică a surselor antice, util atât pentru specialiști, cât și pentru publicul cultivat interesat de istoria Imperiului Roman.